

КРИТЕРІЇ ВИБОРУ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК ДЛЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

CRITERIA OF DIAGNOSTIC TOOLS' CHOICE FOR CHILD DEVELOPMENT COMPLEX EVALUATION

У статті обґрунтовано, що за наявності значної кількості методик комплексної оцінки розвитку їх правильний вибір здебільшого є надзвичайно важливим, а іноді й доленосним для проведення професійної діагностики, яка допоможе правильно виявити порушення психофізичного розвитку на ранній стадії, запобігти йому і, відповідно, розробити індивідуальний маршрут навчання, виховання та розвитку дитини. Для забезпечення ефективної навчально-корекційної діяльності дітей з особливими освітніми потребами визначальною є експертна оцінка особливостей їхнього психофізичного, мовленнєвого розвитку, стану інтелектуальних можливостей, ступеня їх збереження на фоні індивідуальних порушень. Було визначено критерії вибору діагностичних методик, якими має користуватися фахівець для здійснення комплексної оцінки розвитку дитини: урахування віку і передбачуваного рівня психічного розвитку дитини; доступність діагностичних завдань; добір діагностичних завдань для кожного вікового етапу повинен здійснюватися на науковій основі; комплектування методики електронним ключем для доступу до обробки протоколів дослідження, набором робочих бланків, книгами та матеріалами для тестування дітей; кількість методик має бути такою, щоб обстеження дитини не привело до психічного виснаження; необхідно дозувати навантаження на дитину з урахуванням її індивідуальних можливостей; наявність різної складності завдань і надання дитині дозованої допомоги під час їх виконання; діагностичний інструментарій повинен дозволяти експериментаторові у ході одноразового дослідження зробити висновок про відповідність психічного розвитку дитини віковій нормі або про відставання від неї; під час добору завдань потрібно враховувати вплив афективної сфери дитини на результати її діяльності, щоб виключити необ'єктивність в інтерпретації результатів.

Ключові слова: розвиток дитини, комплексна оцінка розвитку, діагностика, діа-

гностичні методики, розвиток дитини, критерії.

The article substantiates that in the presence of a significant number of methods of comprehensive assessment of development, their correct choice in most cases is extremely important, and sometimes fatal, for professional diagnosis, which will help to identify psychophysical development at an early stage correctly, prevent it, and, accordingly, to help in making an individual route of education, child upbringing and development. To ensure effective educational and correctional activities of children with special educational needs, an expert assessment of the peculiarities of their psychophysical, speech development, the state of intellectual abilities, the degree of their preservation against the background of individual disorders is crucial. The criteria for selecting diagnostic techniques to be used by a specialist to carry out a comprehensive assessment of a child's development were determined: taking into account the age and expected level of mental development of the child; availability of diagnostic tasks; selection of diagnostic tasks for each age stage should be carried out on a scientific basis; acquisition of the methodology with an electronic key for access to the processing of research protocols, a set of worksheets, books and materials for testing children; the number of techniques should be such that the examination of the child does not lead to mental exhaustion; it is necessary to dose the load on the child, taking into account his individual capabilities; presence of various complexity of tasks and rendering of the dosed help to the child during their performance; diagnostic tools should allow the experimenter in the course of a one-time study to make a conclusion about the conformity of the mental development of the child to the age norm or lag behind it; The choice of tasks should take into account the influence of the child's affective sphere on the results of its activities to eliminate bias in the results' interpretation.

Key words: child's development, development complex evaluation, diagnostics, diagnostic tools, criterion.

УДК 37.015.31
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-1.22>

Казачінер О.С.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Бойчук Ю.Д.,
докт. пед. наук, професор, член-
кореспондент Національної академії
педагогічних наук України,
професор кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології,
ректор
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Галій А.І.,
канд. біол. наук, доцент,
завідувач кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Провідною базовою потребою дітей з особливими освітніми потребами, так само як і їхніх однолітків, є необхідність у розвитку і навчанні. Таке завдання має розв'язувати інклюзивна освіта, проте в Україні її впровадження й досі залишається складним процесом, оскільки, щоб фахівець допоміг учителям і батькам, необхідно визначити, яку саме допомогу потрібно надати дитині. Інакше кажучи, йдеться про важливість і необхідність здійснення діагностики, комплексної оцінки розвитку дитини.

У всьому світі, перш ніж говорити про інклюзивне навчання й освітні потреби, дітей діагностують.

Для забезпечення ефективної навчально-корекційної діяльності дітей з особливими освітніми потребами визначальною є експертна оцінка особливостей їхнього психофізичного, мовленнєвого розвитку, стану інтелектуальних можливостей, ступеня їх збереження на фоні індивідуальних порушень.

Ми повністю погоджуємося з думкою очільниці директорату інклюзивної та позашкільної освіти

МОН Л. Самсонової про те, що проведення такої комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини не лише підвищить кваліфікацію фахівців, але і значно розширить доступ дітей з особливими освітніми потребами до якісної освіти з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання здійснення оцінки фізичного розвитку дитини були предметом наукових пошуків таких авторів, як С. Гавришко [1], С. Савлюк [8] та ін., діагностики мовленнєвого розвитку – Л. Андрусишина, Ю. Тубичко [10] та ін.

Л. Андрусишиною проаналізовано методологічні аспекти проблеми діагностики недорозвинення мови у дітей із затримкою психічного розвитку та розумовою відсталістю. Ю. Тубичко розроблено комплекс нейропсихологічного обстеження мовленнєвого стану і перцептивно-когнітивних функцій, який доцільно використовувати для виявлення дітей, схильних до розвитку дисграфії; критеріального оцінювання, що надає можливість диференціювати ступінь порушень мовленнєвих і перцептивно-когнітивних функцій у дітей цієї вікової категорії.

Наукові розвідки із психологічної діагностики здійснювалися Я. Крет, Х. Лепех [3], Т. Дегтяренко, Я. Шевцовою та ін.; із діагностики творчого потенціалу та дитячої обдарованості – В. Демченко [2], О. Листопад [4], В. Шмаргун та ін.

О. Листопад акцентовано увагу на необхідності вироблення критеріїв діагностування творчого потенціалу особистості дитини, перелічено інструментальні й мотиваційні ознаки творчого потенціалу особистості, вказано на недоліки використання тестів IQ та інших психометричних тестів для ідентифікації дітей із високим творчим потенціалом. Підкреслено, що діагностика має бути орієнтована не на результат, а на процес творчого розвитку особистості дитини. Наголошено на необхідності наукових досліджень у напрямках покращання інструментарію виявлення дітей із високим творчим потенціалом та удосконалення методик їх вивчення.

У працях Х. Лепех констатовано, що діагностування аутизму повинно спиратися на діагностичні критерії МКХ-10 (Всесвітньої організації охорони здоров'я) та DSM-IV (Американської психіатричної асоціації). Методами психологічної діагностики дітей із аутизмом у школі є: вивчення документації, спостереження, бесіда з батьками, шкала тестів Розумового Розвитку А. Біне – Б. Сімона, CARS (шкала оцінювання дитячого аутизму) Е. Шоплера, Р. Рейхлера, Б. Реннера, тест РЕР-R (психоосвітній профіль), зорово-моторний бендер-гештальт-тест, нейропсихологічні методики.

Проблему дослідження мотиваційного аспекту щодо шкільного навчання студіювали М. Мізюк,

З. Суслик [6], В. Тарасун [9] та інші науковці. В. Тарасун було розглянуто методи нейропсихологічної діагностики морфофункціональної готовності дітей з особливостями розвитку до шкільного навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, у наукових дослідженнях бракує чіткого визначення, за якими критеріями фахівець обиратиме ту чи іншу методику для здійснення комплексної оцінки розвитку дитини, як нормотипової, так і тієї, що має порушення психофізичного розвитку. Проте за наявності значної кількості методик комплексної оцінки розвитку їх правильний вибір є надзвичайно важливим, а іноді й доленосним для проведення професійної діагностики, яка допоможе правильно виявити порушення психофізичного розвитку на ранній стадії, запобігти йому і, відповідно, розробити індивідуальний маршрут навчання, виховання та розвитку дитини.

Мета статті полягає у виділенні критеріїв вибору діагностичних методик, якими має користуватися фахівець для здійснення комплексної оцінки розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу. Багато методик були застарілими; не було інструментів, щоб зрозуміти, які в дитини потреби. Нові методики, якщо правильно ними користуватися, надають вичерпну інформацію про сильні та слабкі сторони дитини, її освітні потреби. Вчителі можуть спиратися на ці кількісні та якісні дані під час створення адаптованих чи модифікованих програм [11].

Крім того, якщо звіт, зроблений за новими методиками, перекласти та поїхати з ним за кордон, то там його зрозуміють і візьмуть до уваги.

До комплектів, які надійшли у кожен ІРЦ України, входять 5 методик. Це методики для визначення інтелектуального рівня розвитку дитини, методика WISC-IV або Шкала Векслера для дітей – IV видання та методика Leiter-3, шкала продуктивності Лейтера – 3 видання. Ці методики спрямовані на визначення рівня інтелекту [12].

Нові методики об'єктивні. Є дві онлайн-платформи, куди психолог вносить результати діагностики, вони там обробляються, і психолог отримує звіт. Тобто ніхто самостійно не робить висновки, нічого не пропускає повз. В одній із методик є опитування про особливості поведінки дитини, яке батьки можуть пройти вдома, без тиску. Психолог не буде знати відповіді на конкретні запитання, а побачить лише зведену картину. Це налаштовує на позитив. Якщо комусь хочеться прикрасити ситуацію і дати не правдиві, а позитивні відповіді – методика це покаже.

Дитину не потрібно мучити всіма п'ятьма методиками, лише проведення WISC і Leiter в один день може зайняти до 5 годин. Фахівець, котрий володіє всіма методиками, на основі запиту, який

формують батьки та вчителі, може висунути гіпотези про причини поведінки або кроки, якими можна цю поведінку скоригувати [12].

Слушною є думка керівника відділу адаптації та розробки тестів компанії «ОС Україна» К. Шкурпат про те, що на основі запитів та власної експертної думки психолог ІРЦ формує список тестувань, які необхідно провести. Наприклад, якщо дитина непосидько, перше, що спадає на думку, – перевірити, чи ця непосидючість для неї не є всеохопною, друге – чи не схожа вона на РДУГ. Тоді вже автоматично можна обрати CONNERS-3.

Якщо батьки кажуть, що в дитини через непосидючість і оцінки поповзли донизу, формується інша гіпотеза: можливо, у дитини складнощі з концентрацією уваги або якимись когнітивними процесами, і це може бути розлад навчання. Тож має проводитися WISC.

Якщо дитині до 7,5 років, і труднощі з навчанням пов'язані з поведінковими проявами, які схожі на РАС, ми проведемо РЕР-3. Якщо дитина старша, потрібно обрати CASD (від 1 до 16 років). Залежно від запиту, з яким прийшла родина, залежно від уточнювального інтерв'ю з батьками та вчителями потрібно обирати відповідні методики [12].

Таким чином, можна визначити такі критерії вибору діагностичних методик, якими має користуватися фахівець для здійснення комплексної оцінки розвитку дитини:

1) урахування віку і передбачуваного рівня психічного розвитку дитини;

2) доступність діагностичних завдань;

3) добір діагностичних завдань для кожного вікового етапу повинен здійснюватися на науковій основі, тобто під час обстеження слід використовувати ті завдання, що можуть виявити, які сторони психічної діяльності потрібні для виконання цього завдання і як вони порушені в обстежуваній дитині [7];

4) комплектування методики електронним ключем для доступу до обробки протоколів дослідження, набором робочих бланків, книгами та матеріалами для тестування дітей;

5) кількість методик має бути такою, щоб обстеження дитини не привело до психічного виснаження; необхідно дозувати навантаження на дитину з урахуванням її індивідуальних можливостей. Зміст завдань не повинен викликати у дитини негативних реакцій, а, навпаки, має сприяти встановленню контакту з нею, що дозволить провести обстеження ретельно й отримати достовірні результати [7];

6) наявність різної складності завдань і надання дитині дозованої допомоги під час їх виконання;

7) під час здійснення скринінгового дослідження діагностичний інструментарій повинен дозволяти експериментаторові в ході одноразового дослідження зробити висновок про відповід-

ність психічного розвитку дитини віковій нормі або про відставання від неї [7];

8) під час добору завдань потрібно враховувати вплив афективної сфери дитини на результати її діяльності, щоб виключити необ'єктивність в інтерпретації результатів [7].

Висновки. Таким чином, сказане вище дозволило дійти висновку про те, що правильний вибір діагностичних методик є надзвичайно важливим, а іноді й доленосним для проведення професійної комплексної діагностики розвитку дитини, в т. ч. і з особливими освітніми потребами. Було визначено критерії вибору діагностичних методик, якими має користуватися фахівець для здійснення комплексної оцінки розвитку дитини: урахування віку і передбачуваного рівня психічного розвитку дитини; доступність діагностичних завдань; їх добір для кожного вікового етапу повинен здійснюватися на науковій основі; комплектування методики електронним ключем для доступу до обробки протоколів дослідження, набором робочих бланків, книгами та матеріалами для тестування дітей; кількість методик має бути такою, щоб обстеження дитини не привело до психічного виснаження; необхідно дозувати навантаження на дитину з урахуванням її індивідуальних можливостей; наявність різної складності завдань і надання дитині дозованої допомоги під час їх виконання; діагностичний інструментарій повинен дозволяти експериментаторові в ході одноразового дослідження зробити висновок про відповідність психічного розвитку дитини віковій нормі або про відставання від неї; під час добору завдань потрібно враховувати вплив афективної сфери дитини на результати її діяльності, щоб виключити необ'єктивність в інтерпретації результатів.

Предметом подальших наукових пошуків може, на нашу думку, стати розробка чіткої системи підготовки фахівців у системі як вищої, так і післядипломної освіти для формування та розвитку професійної компетентності (яка містить знання, уміння, навички, особистісні якості) щодо здійснення комплексної оцінки психофізичного розвитку дітей різного віку з нормотиповим і порушеним розвитком.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гавришко С.Г. Оцінка рівня фізичної підготовленості дівчаток 4–6 років. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фізичного виховання і спорту*. 2005. № 20. С. 19–27.
2. Демченко В. Педагогічні проблеми діагностики виявлення обдарованих школярів. *Нова педагогічна думка*. 2011. № 4. С. 40–42.
3. Лепех Х.В. Особливості психологічної діагностики аутичних дітей в умовах загальноосвітньої школи. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2011. № 13. Ч. 5. С. 168–175.

4. Листопад О.А. Діагностування творчого потенціалу особистості дитини. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 98–102.

5. МОН закупить сучасні тести, що допоможуть скласти кращі програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-zakupit-suchasni-testi-sho-dopomozhut-skladati-krashi-programi-rozvitku-dlya-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami>.

6. Мізюк М.І., Суслик З.Б. Психолого-гігієнічна оцінка мотиваційної та інтелектуальної готовності дітей до систематичного навчання у школі. *Прикарпатський вісник НТШ. Сер. Пульс*. 2013. № 4. С. 178–184.

7. Основи психодіагностики та методи профілактики і корекції вторинних відхилень в психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами. URL: https://pidru4niki.com/82840/psihologiya/osnovi_psihodiagnostiki_metodi_profilaktiki_korektsiyi_vtorinnih_vidhilen_psihichnomu_rozvitku_ditey_spetsialnimi.

8. Савлюк С.П. Оцінка функціонального стану дітей 6–10 років із депривацією зору в процесі фізич-

ного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 3. С. 66–71.

9. Тарасун В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування (нейропсихологічний супровід) : монографія; Ін-т спец. педагогіки АПН України. Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2008. 299 с.

10. Тубичко Ю.О. Нейропсихологічна діагностика основних компонентів мовленнєвого розвитку і перцептивно-когнітивних функцій в дітей старшого дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2013. № 1/2. С. 222–225.

11. Що треба знати про нові методики для ІРЦ – пояснює тренерка. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-treba-znaty-pro-novi-metodyky-dlya-irts-rovasnyuye-trenerka/>.

12. Як оцінюватимуть особливі освітні потреби дітей в ІРЦ. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-otsinyuvatymut-osoblyvi-osvitni-potreby-ditej-v-irts/>.